

ПОДАТКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

TAX LEGAL RELATIONSHIPS IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE STATE'S INVESTMENT POLICY

Бліхар М.М., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
Національний університет «Львівська політехніка»

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичний аналіз податкових відносин у контексті реалізації інвестиційної політики держави, виявлення їх основних проблем та суперечностей, а також розроблення пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення податково-правового регулювання з метою формування сприятливого для активізації інвестиційної діяльності інвестиційного та податкового середовища, підвищення інвестиційної привабливості України та забезпечення сталого інвестиційного розвитку. У статті проаналізовано основні наукові підходи до визначення сутності податкових правовідносин та сформовано власне бачення даної дефініції як ключового інституційного інструменту формування й реалізації інвестиційної політики держави. Встановлено, що податкові правовідносини – це правові механізми реалізації фінансових функцій держави, які характеризуються низкою проблем: частою зміною законодавчих норм, надмірною податковою та адміністративною складністю, нестабільністю регуляторного середовища, високим рівнем податкового навантаження у поєднанні з поширеними корупційними ризиками. З'ясовано дестабілізуючі чинники, що негативно впливають та обмежують ефективність реалізації інвестиційної політики, а також знижують позиції України у міжнародних рейтингах інвестиційної свободи. Доведено, що реформування податкових правовідносин є необхідною умовою для досягнення стратегічних цілей державної інвестиційної політики. Запропоновано основні напрями вдосконалення податкових правовідносин, а саме: забезпечення стабільності та прогнозованості податкового законодавства, зменшення фінансового тиску на інвесторів, удосконалення податкового адміністрування через цифровізацію та автоматизацію процедур, розширення системи податкових стимулів для залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки, посилення інституційної спроможності органів податкової служби та підвищення рівня прозорості у взаємодії платників податків і держави.

Ключові слова: податки, податкова система, інвестиції, податкові правовідносини, інвестиційна політика, інвестиційна привабливість, податкове адміністрування.

The purpose of the article is to provide a theoretical justification and practical analysis of tax relations in the context of implementing the state's investment policy, to identify their main problems and contradictions, as well as to develop proposals and recommendations for improving tax and legal regulation in order to create a favorable investment and tax environment for enhancing investment activity, increasing Ukraine's investment attractiveness, and ensuring sustainable investment development. The article analyzes the main scientific approaches to defining the essence of tax legal relations and presents the author's own vision of this definition as a key institutional tool for shaping and implementing the state's investment policy. It has been established that tax legal relations are legal mechanisms for implementing the fiscal functions of the state, which are characterized by a number of issues: frequent changes in legislative norms, excessive tax and administrative complexity, instability of the regulatory environment, and a high level of tax burden combined with widespread corruption risks. Destabilizing factors that negatively affect and limit the effectiveness of investment policy implementation, as well as weaken Ukraine's positions in international investment freedom rankings, have been identified. It is proven that the reform of tax legal relations is a necessary condition for achieving the strategic goals of the state's investment policy. The article proposes the main directions for improving tax legal relations, namely: ensuring stability and predictability of tax legislation; reducing the fiscal pressure on investors; improving tax administration through digitalization and automation of procedures; expanding the system of tax incentives to attract investment in priority sectors of the economy; strengthening the institutional capacity of tax authorities; and increasing transparency in the interaction between taxpayers and the state.

Key words: taxes, tax system, investments, tax legal relations, investment policy, investment attractiveness, tax administration.

У сучасних умовах функціонування глобальної економічної системи та під впливом викликів нестабільності й стратегічної невизначеності розвиток економіки України неможливий без масштабного залучення інвестиційних ресурсів, а формування сприятливого інвестиційного клімату є одним із головних пріоритетів державної економічної політики. Одним із ключових інструментів державної підтримки інвестиційної діяльності виступає податкова політика, яка формує умови для стимулювання інвестиційної активності, оптимізації податкового навантаження та забезпечення стабільності правового середовища для інвесторів. Її ефективність визначається збалансованістю між фінансовими інтересами держави та потребами суб'єктів господарювання у створенні сприятливого інвестиційного клімату. Через систему податкових пільг, преференцій, спеціальних режимів оподаткування та механізмів податкового стимулювання держава здатна не лише залучати нові капіталовкладення, а й забезпечувати довгострокове зростання національної економіки. Тому дослідження та узагальнення теоретико-правових основ регулювання інвестиційної діяльності в межах податкових правовідносин, а також розробка практичних рекомендацій щодо до-

сконалення податкового регулювання для всіх суб'єктів інвестування належать до актуальних завдань сучасної науки та потребує поглибленого вивчення.

Проблемні аспекти податкових правовідносин у контексті реалізації інвестиційної політики держави перебувають в центрі уваги наукової спільноти. Вагомі напрацювання в даному напрямку належать таким науковцям як: О. Малярчук, С. Рилєєв, М. Скрипник, О. Мацак та П. Коломієць [1], М. Бліхар, Н. Ортинська, О. Дуфенюк, М. Вінчук та О. Матвієнко [2], С. Лихолат, Н. Руцишин, Т. Медінська та О. Сапінський [3], В. Теремецький, В. Устименко, О. Курепіна, К. Токарева, М. Мальчик, О. Фаст та В. Довган [4], І. Філіпович [5], які визначають їх сутність, особливості та проблеми забезпечення в умовах сучасності. Однак, невирішеною досі залишається проблема встановлення ролі податкових правовідносин в процесі реалізації інвестиційної політики держави під впливом соціально-економічних, суспільно-політичних та воєнних викликів сьогодення.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному аналізі податкових правовідносин у контексті реалізації інвестиційної політики держави, вияв-

лення їх основних проблем та суперечностей, а також розроблення пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення податково-правового регулювання з метою формування сприятливого для активізації інвестиційної діяльності інвестиційного та податкового середовища, підвищення інвестиційної привабливості України та забезпечення сталого інвестиційного розвитку.

Загалом, аналіз наукового доробку та праць провідних спеціалістів у сфері забезпечення податкових правовідносин та реалізації інвестиційної політики держави зводиться до того, що увага науковців приділяється, в основному, окремим аспектам податкового впливу на інвестиційну діяльність. Зокрема, О. Малярчук, С. Рилєв та інші [1] стверджують, що в умовах сучасності національні податкові системи зазнають вагомego тиску, а реалізація інвестиційної політики держави істотно обмежується кризовими явищами, пов'язаними із хронічним дефіцитом інвестиційних ресурсів. Особливо актуальною дана проблема є для України, яка зазнає нищівного впливу чинників війни та нестабільності, внаслідок чого запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в країні істотно обмежує права і свободи економічних агентів, в тому числі й в податковій та інвестиційній сферах. Більше того, Н. Ортинська, О. Дуфенюк, М. Вінічук та інші [2] проблеми щодо податкових правовідносин в контексті реалізації інвестиційної політики держави пов'язують із активізацією процесів ухилення від оподаткування, виведенням капіталів в офшорні зони та з недотриманням податкового законодавства. Стає очевидним, що зазначене обумовлює зниження рівня інвестиційної привабливості країни, а поглиблення дестабілізуючого впливу чинників війни призводить до зниження рівня інвестування в Україні як зі сторони зовнішніх інвесторів, так і зі сторони внутрішніх кредиторів [3], а посилення політичної нестабільності підвищує інвестиційні ризики та призупиняє реалізацію уже запущених інвестиційних проектів. У цьому контексті В. Теремецький, В. Устименко, О. Курепіна, К. Токарева та інші [4] доводять низький рівень ефективності податкової політики й інвестиційних процесів та зазначають, що удосконалення потребує як податковий, так і інвестиційний механізм. Проте, сформувати ефективні правові, економічні та організаційні інструменти в умовах нестабільності надзвичайно важко, тому, стимулювання інвестиційного розвитку обмежується дестабілізуючими чинниками і викликами сучасності та потребує перегляду чинного законодавства й унормування проблемних питань.

Якщо комплексно підійти до визначення сутності податкових правовідносин, то їх можна розглядати як різновид фінансових, що характеризуються імперативним методом регулювання, де права та обов'язки учасників визначаються чітко і без варіантів. Вони мають публічно-правовий характер, а держава виступає не лише нормотворцем, а й безпосереднім бенефіціаром податкових надходжень. І. Філіпович [5] стверджує, що податкові правовідносини є особливим різновидом суспільних відносин та виникають для забезпечення законних публічних і приватних інтересів, що реалізуються через систему прав і обов'язків у сфері оподаткування. Науковець акцентує увагу на тому, що податкові правовідносини мають майновий, публічний характер та чітку структурованість, тому, являються ефективним інструментом впливу на інвестиційну діяльність та спроможні забезпечити належні умови для успішної реалізації інвестиційної політики держави.

Варто зауважити, що чинним законодавством України, зокрема, Податковим кодексом України [6] не регламентовано визначення категорії «податкові правовідносини», що виявляється законодавчою прогалиною, яку доцільно усунути із урахуванням того, що такі правовідносини виникають на підставі податкових норм і юридичних фактів, а їх учасники мають чітко визначені права та обов'язки

щодо сплати податків і зборів. Що стосується податкових правовідносин у сфері реалізації інвестиційної політики держави, то тут необхідно розуміти, що державне регулювання відіграє важливу роль при формуванні моделі інвестиційного розвитку, а податкова політика спроможна забезпечити використання певних важелів регулювання інвестиційної діяльності [7, с. 118], за допомогою чого можна виокремити різні форми і методи оподаткування, які дадуть можливості залучати додаткові ресурси, необхідні для інтенсифікації інвестиційної діяльності. Зокрема, зниження податкового тиску на суб'єктів господарювання різних форм власності, реформування системи податкового нагляду і контролю, а також зниження податкових ставок, скорочення кількості податків та рівномірний розподіл між платниками підвищить інвестиційну привабливість України та створить умови для залучення інвесторів.

При цьому, проведення емпіричних досліджень щодо виявлення впливу змін у податкових правовідносинах на реалізацію інвестиційної політики України, дають підстави стверджувати, що зміни до податкового законодавства істотно відобразилися на тенденціях інвестиційної діяльності. Якщо дослідити Індекс свободи інвестування для України (рис. 1), який оцінюється на основі різноманітних інвестиційних обмежень, таких як бюрократія, обмеження на володіння землею, посилення податкового тиску, експропріація без справедливої компенсації, валютні обмеження, контроль капіталу, проблеми безпеки та відсутність базової інвестиційної інфраструктури, то можна побачити значне зниження значення даного показника в період посилення соціально-економічної та суспільно-політичної криз (2011–2014 рр., 2024–2025 рр.) (відповідно до методологічних положень бали віднімаються від ідеального значення 100 за кожне з цих обмежень). Таким чином бачимо, що згідно з даними TheGlobalEconomy.com [8], Індекс свободи інвестування для України становить 35 балів у 2022 році, що є незмінним порівняно з 2021 роком. Проте, в період до 2021 р. значення індексу свободи інвестування було значно нижчим та негативні тенденції проявлялися саме в кризових періодах.

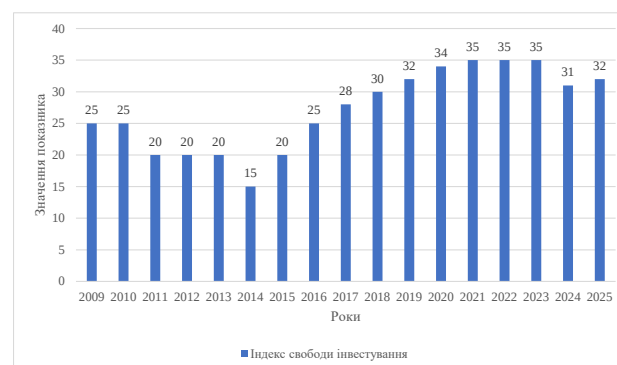

Рис. 1. Стан та динаміка зміни значення Індeksu свободи інвестування в Україні у 2009–2025 рр. (2023–2025 рр. – прогнозні дані)

Джерело: [8].

Деталізація розрахунків дає підстави констатувати, що в період 2009–2013 рр. податкова система дозволяла істотно спростити умови ведення бізнесу, попри це стрімке зростання корупції нівелювало успішність досягнення бажаних результатів, а часті зміни в законодавстві дестабілізували ситуацію в інвестиційній сфері й стримував прямі іноземні інвестиції.

Наступний важкий період для України припав на 2014–2015 рр. коли після Революції Гідності почалася гібридна війна росії проти України, податкові важелі передбачали введення нових податків та зборів. В даний

час запроваджено певні податкові обмеження, які ускладнювали укладення інвестиційних угод та знижували інвестиційну активність.

В подальшому, у 2016–2021 рр. спостерігалася реалізація податкових реформ, внаслідок чого вдалося досягнути певної стабілізації та поступових позитивних змін. В даному періоді серед позитивних аспектів варто відзначити запровадження електронного адміністрування ПДВ, зниження ставок оподаткування на прибуток підприємств та спрощення оподаткування суб'єктів малого бізнесу. Таким чином, прогнозованість податкових правовідносин за таких обставин істотно підвищилася, а інвестиційна привабливість зміцнилася. Із негативних чинників впливу на формування податкових правовідносин залишилася корупція та її зростання, а також систематичне посилення корупційних ризиків.

Період повномасштабної російсько-української війни характеризується безпрецедентно критичною невизначеністю та нестабільністю, що значно ускладнило податкові правовідносини та унеможливило проведення об'єктивних і достовірних емпіричних розрахунків. З однієї сторони запровадження спеціального правового режиму воєнного стану спричинило надання часткових податкових пільг для підприємств, що постраждали від воєнних дій, проте, встановлено вагомий податковий обмеження для великих підприємств. З іншого боку, валютні регуляції призвели до ускладнення процесів інвестування, а невизначеність щодо майбутніх податкових реформ та стабільності системи стримує нові інвестиції.

На підставі зазначеного можна констатувати, що в Україні існують вагомі проблеми забезпечення податкових правовідносин у контексті реалізації інвестиційної політики держави, серед яких необхідно виокремити:

- нестабільність податкового законодавства (часті зміни норм Податкового кодексу, що створює непередбачуваність для іноземних та національних інвесторів, та відсутність довгострокових «правил гри» у сфері податкового регулювання);
- високе податкове навантаження (значна частка непрямих податків (ПДВ, акциз) у структурі доходів бюджету та висока фіскальна складова, що знижує конкурентоспроможність українського бізнесу на міжнародному ринку);
- складність адміністрування податків (висока кількість звітних форм та вимог, бюрократичні перепони при реєстрації платників та поверненні ПДВ, обмежена цифровізація процесів у порівнянні з країнами ЄС);
- корупційні ризики у сфері податкових відносин (суб'єктивність рішень податкових органів при перевірках, вибірковість застосування податкових санкцій, використання податкових перевірок як інструменту тиску на бізнес);
- відсутність податкових стимулів для інвестицій (недостатньо розвинута система податкових пільг для інноваційних, IT– та високотехнологічних компаній, обмежене застосування прискореної амортизації та інвестиційних податкових кредитів);
- податкові бар'єри для іноземних інвесторів (валютний контроль, подвійне оподаткування, складність трансфертного ціноутворення, недостатня гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами BEPS та директивами ЄС).

Для вирішення зазначених проблем необхідно сформувати комплекс спеціальних заходів, зокрема, першочергового значення набуває забезпечення законодавчої стабільності і прогнозованості, що можна досягнути завдяки прийняттю довгострокової податкової стратегії (не менше ніж на 5–7 років) та введенню мораторію на суттєві зміни ставок податків без перехідного періоду. Не менш важливим виявляється оптимізація податкового навантаження шляхом зниження ставки податку на прибуток для інноваційних галузей та через перехід від фіскально-орієнто-

ваної до інвестиційно-стимулюючої податкової політики. Спрощення адміністрування податків, повна цифровізація процесу адміністрування податків (e-tax, smart-tax) та автоматизація системи відшкодування ПДВ без втручання людського фактору дозволить забезпечити прозорість та чесність податкових правовідносин та досягнути бажаного ефекту при залученні інвесторів.

Що стосується запобігання та протидії корупційним ризикам, то тут варто запровадити низку антикорупційних заходів, а саме, ризик-орієнтовану систему перевірок, посилення прозорості роботи податкових органів через публічну звітність та використання блокчейн-технологій для контролю за податковими надходженнями. Крім того, створення податкових стимулів для інвесторів, запровадження інвестиційних податкових кредитів, надання податкових канікул для нових інвестиційних проектів у стратегічних галузях (IT, «зелена енергетика», інфраструктура) та використання механізму прискореної амортизації для модернізації виробництва істотно підкріпить запропоновані заходи та підвищить інвестиційну привабливість України.

Водночас, необхідно звернути увагу на інтеграцію податкових правовідносин з міжнародними стандартами, зокрема, податкове законодавство необхідно гармонізувати з директивами ЄС та планом BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), розширити мережі договорів про уникнення подвійного оподаткування та запровадити прозорі правила для іноземних інвесторів.

Стає очевидним, що податкові правовідносини впливають на інвестиційний клімат в Україні, фактично можна стверджувати, що вітчизняна податкова система є його інструментом, адже за її допомогою визначаються податкові ставки для суб'єктів господарювання, забезпечується прозорість оподаткування та складність адміністрування. Проте, необхідно відзначити, що надмірна бюрократія має деструктивний вплив, оскільки часті зміни податкового законодавства знижують довіру інвесторів та провокують зростання ризиків.

Безумовним фактом виявляється й те, що інвестиційна політика держави є одним із ключових чинників забезпечення економічного розвитку України, а податкові правовідносини виступають її невід'ємною складовою. Фактично, податкові правовідносини виявляються правовими механізмами реалізації фіскальних функцій держави, а податкова система є ефективним інструментом стимулювання або стримування інвестиційного розвитку.

Таким чином, проведені дослідження основних наукових підходів до розуміння сутності податкових правовідносин в контексті реалізації інвестиційної політики держави дозволяють їх трактувати як врегульовані норми податкового права в системі фінансових правовідносин, що виникають з приводу справляння податків. Їхні ознаки включають публічно-правовий і майновий характер, імперативність норм і чітку структурну організацію. Податкові правовідносини в Україні залишаються одним із ключових бар'єрів для розвитку інвестиційної діяльності. Серед основних проблем забезпечення податкових правовідносин в контексті реалізації інвестиційної політики є нестабільність законодавства, складність адміністрування, корупція та відсутність інвестиційних стимулів. Очевидно, що вирішення зазначених проблем потребує стабілізації та прогнозованості податкової політики, цифровізації та спрощення адміністрування, створення податкових стимулів для інвестицій, а також інтеграції з міжнародними стандартами оподаткування. Ці заходи сприятимуть підвищенню індексу свободи інвестування України, зростанню прямих іноземних інвестицій та формуванню більш сприятливого інвестиційного клімату.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці теоретико-методичних і прикладних рекомендацій, спрямованих на формування сприятливого подат-

кового середовища як чинника активізації інвестиційної діяльності. Реалізація запропонованих заходів дозволить забезпечити підвищення інвестиційної привабливості України, сприятиме інтеграції у світовий економічний простір та посилить соціально-економічну безпеку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Maliarchuk O., Rylieiev S., Skrypnyk M., Matsak O., Kolomiets P. Reforming the Tax System of Ukraine in the Context of Globalization Challenges. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*. 2025. Vol. 16. № 2. P. 460–470. [https://doi.org/10.14505/tpref.v16.2\(34\).15](https://doi.org/10.14505/tpref.v16.2(34).15)
2. Blikhar M. M., Ortynska N. V., Dufeniuk O. M., Vinichuk M. V., Matvienko O. I. Economic and legal mechanism for combating legalization (laundering) of income resulting from tax evasion in the context of deoffshorization of Ukraine's economy. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2021. Vol. 5 (40). P. 497–505. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.245204>
3. Лихолат С. М., Вінчук М. В., Руцишин Н. М., Мединська Т. В., Сапінський О. Вплив деструктивних чинників на інвестиційну та інноваційну привабливість України. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2021. Vol. 1 (36). P. 250–259. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i36.227774>
4. Teremetskyi V., Ustymenko V., Kurepina O., Okarieva K., Malchuk M., Fast O., & Dovhan V. Conceptual principles of stimulating the attraction of investments in reconstruction projects of Ukraine. *Revista Juridica Portucalense*. 2025. № 1(38). P. 123–146. [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(38\)2025.ic-7](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(38)2025.ic-7)
5. Філіпович І. О. Податкові відносини як об'єкт правового регулювання: узагальнення методологічних основ та новації подальшого розвитку. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 1 (41). С. 114–119.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Савіцька С. Вплив податкової політики на інвестиційні процеси в Україні. *Економічний простір*. 2020. № 153. С. 118–122. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/153-20>
8. Ukraine: Investment freedom, 2009–2022. TheGlobalEconomy.com. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/herit_investment_freedom/?utm_source=chatgpt.com

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025
 Дата публікації: 29.10.2025